

THE SIGNIFICANCE OF

BUKHARA IN THE ISLAMIC

CIVILIZATION

INTERNATIONAL SCIENTIFIC -

PRACTICAL ONLINE CONFERENCE

28-29 May, 2020

Bukhara

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ТАРИХ ВА МАДАНИЙ МЕРОС ФАКУЛЬТЕТИ
ИСЛОМ ТАРИХИ ВА МАНБАШУНОСЛИГИ, ФАЛСАФА
КАФЕДРАСИ**

**“БУХОРОНИНГ ИСЛОМ ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА
УНГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ”**

мавзуидаги халқаро илмий-амалий анжуман (видеоконференция)

МАТЕРИАЛЛАРИ ТЎПЛАМИ

28-29-МАЙ 2020 ЙИЛ

БУХОРО, 2020 йил

AZIZ-AVLIYOLARGA BESHİK BUXORO

Oripova Mavluda Qodirovna –BVXTXQTMOHM katta o'qituvchisi

“Buxoro o'lkamizning ming yillar davomida jahon tafakkuri, ma'naviy, madaniy va diniy qadriyatlari taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shib kelayotgan, sharaflilik nomiga sazovor bo'lgan, muqaddas joylardan biridir.”¹

Ulug' avliyo va ulamolar yurti Buxoroyi sharif vatandoshlarimiz hamda xorijdan tashrif buyurgan sayyohlar uchun muqaddas ziyoratgoh hisoblanadi. “Garchi islom dini Arabiston zaminida paydo bo'lgan bo'lsa ham. U aynan bizning yurtimizda yuksak ravnaq topdi. Bunda Buxorolik allomalarimizning unutilmas hissasi borligini butun dunyo e'tirof etadi.”²

Buxoroga qadami yetgan har bir kishi “Yetti pir ziyorati”ni yuragida maqsad qilib qo'yadi, desak xato qilmaymiz. Birinchi Prezidentimiz aytganlaridek, “Qadimiy Buxoro zamini Imom Buxoriy, Ibn Sino va Abu Bakr Narshaxiy kabi allomalarga, buyuk tariqat pirlari – Abdulxoliq G'ijduvoni va Amir Kulol, Orif Revgariy va Mahmud Fag'naviy, Ali Romitaniy va Boboyi Samosiy singari aziz-avliyolarga beshik bo'lgani bilan ham butun dunyoga ma'lum va mashhurdir.”

Ulug' bobokalonimiz, aziz avliyolardan biri, Buxoroyi sharifdagi mashhur yetti pirlardan biri Xoja Muhammad Orif ar Revgariy Xojagon silsilasiga mansub valiylardan bo'lganlar. Bu ulug' zot Buxoro viloyati Shofirkon tumanidagi Revgar qishlog'ida tavallud topganlar. (Tavallud sanalari ma'lum emas.) Yuz yildan ziyod umr ko'rib, milodiy 1259-yilda vafot etganlar.

“Naql etilishicha, Xoja Orif o'rta bo'yli, oy yuzli, katta ko'zli, qoshlari kamon, butun vujudlaridan mushku anbar hidi anqib turadigan zot bo'lgan ekanlar.”³

“Xoja Orif ar Revgariy Shofirkonning Reggariy qishlog'idan bo'lganligi uchun ismi sharifiga “Revgariy” so'zi qo'shilgan. “Revgariy” deyilishiga sabab shulkim, Xoja Orif tug'ilib o'sgan qishloqning yeri qumloq bo'lgan. Qum fors-tojik tilida “reg” deyiladi. Yillar o'tishi bilan “reggariy” “revgariy”ga aylanib qolgan.”⁴

Manbalarda Xoja Orif ar Revgariy Bahouddin Naqshbandning tariqat, ma'rifat va haqiqat samosida parvoz qilishlarida bir qanot bo'lganliklari qayd qilinadi. Faxriddin Ali Sofiyning “Rashahotu ayn-ul hayot” asarida Xoja Bahouddinning “silsilai nisbat va irodati” Abdulxoliq G'ijduvoni xalifalari orasida Xoja Orif xizmatlariga borib tutashishi qayd qilingan.

Xoja Muhammad Orif ar Revgariy din va tasavvufning ulkan bilimdoni, valiylarning Mohitoboni o'laroq, hali hayot ekanlar, Buxoro sarhadlaridan tashqarida ham keng hurmat va ehtiromga sazovor bo'lganlar.

Hazrat Xoja Orif Mohitobon nomi bilan ham mashhurdir. Xo'ja Orifni nega Mohitobon deyishgan? Chunki, u kishining ko'ngli mi'roti Haqqa aylangan, Xojaning ruhoniyyatiga basirat nigohi ila qaray olganlar, unda Alloh tajalliysini ko'ra bilganlar. Xalloqi olam sifatining zuhrini idrok etganlar. Shuningdek, u kishining yuksak tabiati va go'zal axloqidan oy nuriga o'xshash bir nur taralib turgan.

Ibrohim Haqqulning “Xoja Orif Mohitobon” nomli essesinde mazkur buyuk zot haqida ma'lumotlar berilgan manbalar tilga olinadi. Jumladan, “Xoja Orif ar Revgariy to'g'risida Abdurahmon Jomiyning “Nafahot al-uns”, Faxriddin Ali Sofiyning “Rashahot”, Abul Vahhob Sharoniyning “Madorij-us solikin”, Hofiz Tanish Buxoriyning “Sharafnomai Buxoro”, Shayx Jamoliddin Qozikumuhlining “Al-adab-ul marziya fit-tariqati naqshbandiya” va yana boshqa bir qancha asarlarda fikr va ma'lumotlar yozib qoldirilgan. Aksariyat qadimiy manbalarda Xoja Muhammad Orif ar Revgariy “qutbul-avliyo-valiylar yo'lboshchisi” deb baholangan.”⁵

Hazrat Maxdumi A'zam Dahbediyning (1461-1542) “Maqomoti Xoja Abdulxoliq

¹ Karimov I.A. Buxoro shahrining 2500 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi tabrik so'zi.//Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida.6 t. T.: O'zbekiston.1998.368-bet.

² Karimov I.A. Maqsadimiz-Vatanimiz ravnaqi, xalqimizning farovonligini yanada yuksaltirish.//Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz.8 t.T.: O'zbekiston.2000.150-151 betlar.

³ Sadriddin Salim Buxoriy. Bahouddin Naqshband yoki yetti pir. T.: Yangi asr avlodi.2012.10-bet

⁴ Rajabova I.Buxornur yoki yetti pir. Buxoro.2012.451-bet.

⁵ Ibrohim Haqqul. Xoja Orif Mohitobon. Toshkent.1996. 9-bet

G'ijduvoniy" asarlarida naql qilinishicha, Hazrat Xizr a.s. Hazrat Abdulxoliq huzurlariga kelardilar. Shu payt Hazratning hamma shogirdlarini uyqu bosardi. Suhbat tugab, Xizr a.s. ketganlaridan so'ng shogirdlar beixtiyor uyqudan uyg'onardi. Shogirdlar orasida eng yoshi hisoblangan Xoja Muhammad ar Revgariy Xizr a.s. suhbatlaridan bahramand bo'lay deb, ko'zlariga tuz sepdilar va og'riqning qattiqligidan u kishiga uyqu g'alaba qilolmadi. Suhbatdan bahramand bo'ldilar. Bu holni ko'rib Xizr a.s. dedilar: "Siz Orif bo'lgaysiz, Inshoolloh!" Xoja Xizr a.s. nafaslarining barakotidan butun dunyoga Xoja Orif nomi bilan mashhur bo'ldilar.

"Orif" degan tushuncha tasaffuviy tushuncha bo'lib, bu tushuncha "Haqiqat darajasiga etib, Haqni ko'rgan, Oliy Haqiqatni anglagan kishilarga nisbatan"¹ qo'llanilgan. "Olimlik"ka nisbatan "Oriflik" juda yuksak daraja bo'lib hisoblangan. "Oriflar" deb ilohiy ilmni mukammal biladigan kishilarga aytilgan.

"Risolayi Sig'noqiy" asarida bayon etilishicha, kunlardan bir kun Xoja Ahmad Yassaviy taom pishirayotib, muridi Xoja Dug'iyi G'ijduvonga borib, Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniydin qatib olib kelishni buyuradi. Xoja Dug'iy G'ijduvonga yetib bormasdan G'ijduvoniyning xalifasi Xoja Orif ar Revgariy Xoja Ahmad Yassaviy huzuriga qatib olib keladi. Bundan xabar topgan Xoja Dug'iy: "Orifning holi Mendan ustun keldi", – deya Xoja Orifning kamolotini e'tirof etadi.²

Muhammad Tolibning "Matlab ut tolibin" asarida Xoja Orifning "Tadbirga bog'liq, taqdirga munkir kishi do'zaxiy, ilohiy taqdirga taslim bo'lgan kishi esa jannatiydir"³-degan hikmatli so'zlari keltirilgan.

Xoja Muhammad Orif ar Revgariyning qalamlariga mansub "Orifnoma" kitobi bundan qariyb 800 yil oldin yozilgan bo'lib, bu kitobdan Hazrat Bahouddin Naqshband va boshqa avliyo-allomalar bahramand bo'lganlar, ta'lim olganlar. Har bir jumlasida hikmat, har bir satriga olam-olam ma'no singdirilgan bu asar ma'naviy qadriyatlarimiz xazinasiga ulkan boyliklardan biri bo'lib, komil inson tarbiyasida muhim ahamiyatga egadir.

Xoja Orifning "Orifnoma" asarida oriflikning shartlari haqida yozib qoldirilgan. Jumladan, asarda nafs amora, poklik, vaqtni behuda o'tkazmaslik, Qur'oni karim va hadislar, pandu-nasihatlari, hikmatlardan o'qib o'rganib, boshqalarga ham o'rgatish-to'g'ri yo'lga boshlash, shariatga amal qilib, unga zinhor shak keltirmaslik, hamma vaqt hushyor bo'lish, e'tiqodli bo'lish, yaxshi kunda ham, yomon kunda ham o'zni yo'qotmaslik, do'zaxiylikdan uzoq yurish, tavbat-tazarrunning ahamiyati, sof va sog'lom bo'lishga intilish, kasb-hunar maqomiga erishmoq uchun toliblikning zarurligi va uning xususiyatlari ochib berilgan.

Asarda ilm-ma'rifatni dunyoparast va badavlat odamlar oldiga "dasturxon" qilmaslik, qalbni o'ldirmaslik, odob-pok odamlar ziynati ekanligi, avliyolik alomatlarini ko'rsatib o'tilgan. "Odob nek odamlar ziynatidir!.. Avliyolik alomati uchta: birinchisi - baland darajani egallaganda ham kamtar bo'lmoq, ikkinchisi – sabru toqati yetguncha parhezkorlik qilmoq, uchinchisi – to'kuchi yetguncha insof qilmoq. Ochlik – zohidlar, zikr – oriflar taomi"⁴

Shu o'rinda, halollik, zikr, ma'rifatning ahamiyati, insonlar fitnasidan ogoh bo'lish, mehnatkashlik, umrni behuda o'tkazmaslik, xalqni g'afolatdan ogohlikka, g'ururdan parhezkorlikka chorlash haqida qimmatli o'gitlar bayon etilgan. Shuningdek, "Orifnoma" asarida ayrim fikrlarni isbotlash uchun sermazmun hikmatlardan o'rinli foydalanilgan. Chunonchi, Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniylar bilan bog'liq hikmatlar ham berilgan.

Xoja Orif "Men faqir haqir, umrini behuda sarf etgan, purgunoh, purxato Muhammad Orif ar Revgariy yozib ma'lum qilamanki, odamni saodatga yaqinlashtiruvchi xislat shuki, o'zni maloyikaga monand etsin! Ya'ni, nafsini o'ziga bo'ysundirsin va afif (pokiza) bo'lsin va hamma vaqt zokir (Allohni zikr etuvchi) va mudom bandalik ahdu paymoniga jiddu jahd aylab sa'y-harakat qilsin. Ya'ni, Haq azza ismihu va zotihudan o'zga zotni o'ziga mahbub etmasin va Allohdan o'zga kishidan umidvor bo'lmasin! Va hamisha abror va axyor (nek, fozil odam)larga mulozimlik (xizmat) qilsin. Zero, hushyor bo'lsinki, al vaqtu sayfun qotun! Ya'ni – vaqt shamshir kabi

¹ Hasanov X, Navro'zova G. Hazrat Sayyid Amir Kulol. Buxoro. 1993. 10-bet.

² Sadriddin Salim Buxoriy. Bahouddin Naqshband yoki yetti pir. T.: Yangi asr avlodi. 2012. 11-bet

³ Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniylar. "Maqomoti Yusuf Hamadoniylar". T.: Yangi asr avlodi. 2003. 40-41-betlar

⁴ Xoja Muhammad Orif ar Revgariy. Orifnoma. T.: 1994 (fors-tojik tilidan Sadriddin Salim Buxoriy va Isroil Subhoniylar tarjimasi) 7-bet

keskirdur! Turfatul ayn (daqiqqa)ni ham g'aflat va behuda o'tkazmasin va Subhonau taollodan boshqa zot xayoli bilan xush-xursand bo'lmasin!", deganida yuqorida sharhlaganimiz haqiqatni e'tiborda tutganligi aniq.

Xoja Orif ar Revgariyning "Orifnoma" asari komil inson darajasiga erishishda ulkan ahamiyatga ega manbadir. Bugun Internet tarmoqlari orqali turli buzg'unchi g'oyalarning yoshlar ongiga salbiy ta'sirini oldini olish, chin insoniy fazilatlarni tarbiyalash, diniy-tasavvufiy bilimlarni to'g'ri anglash borasida mazkur manbadan foydalanish muhim ahamiyat kasb qiladi.

Istiqlol sharofati tufayli Xoja Muhammad Orif ar Revgariyning muqaddas qajamjolari Shofirkon markazida sayyohlar olqishiga loyiq bo'ladigan obod va muqaddas ziyoratgohga aylantirildi.

Zero, "Buyuk insonlarning aziz nomlari, o'lmas merosi muqaddas dinimiz bilan chambarchas bog'lanib ketganki, biz dinimizni bu ulug' nomlarsiz, bu ulug' nomlarni esa dinimizsiz tasavvur qila olmaymiz."¹

Xulosa qilib aytganda, jahon madaniy merosi tarkibida Buxoroyi sharifdagi muqaddas qadamjolar ziyorat turizmi ob'ekti va dinlararo muloqotning muhim manbasi hisoblanadi. Yurtimiz tarixi har bir fuqaroni, jumladan, yoshlarimizni boy madaniy merosimizni qadrlashga, uni ko'z qorachig'iday avaylab-asrashga, yurak-yurakdan iftixor qilishga o'rgatadi. O'zimizning boy o'tmish merosimizdan madad va ibrat olishga imkon beradi. Odamlar qalbida ezgulik tuyg'ularini uyg'otib, bugungi avlod kimlarning avlodi, kimlarning zoti va vorislari ekanini anglashga undaydi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev ayganlaridek, "Yoshlarni o'qitish, ularni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash, ularning bilim olishi va o'zini o'zi kamolga etkazishga intilishini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Barchamizni yaxshilik, tinchlik va bag'rikenglikka chorlaydigan muqaddas Islom dinining haqiqiy qadriyatlarini keng tushuntirishga ko'maklashish zarur, deb hisoblaymiz."²

QUBBAT UL-ISLOMDAGI POYI KALOM ANSANBILI GAVHARI - MIR ARAB MADRASASI.

*Xoliqulov Muhammad Qaxor o'g'li – BuxDU 3-bosqich talabasi
Omarova Gavhar Sadikovna – BuxDU o'qituvchisi*

Islom dinining beshikaridan biri hisoblanga ko'hna va boqiy Buxoro shahridir. Bu hududda islom dini rivojiga ulkan hissa qo'shgan buyuk allomalarni yetishtirib chiqargan azim diyor hisoblanadi. Shunday ekan Buxorodagi Mir Arab madrasasi haqida fikr yuritishimizdan avval bu hududga berilgan tariflar bilan qisqacha tanishib chiqamiz. Mahmud ibn Vali (XVII asr) "Bahr al Asror fi manaqib al-ahyar" asarida shunday tariflaydi: "Olimlarning ko'pligidan uni olimlar va ilm-fan bulog'i deb ataydilar", deya tarif bergan, chunki bu davrda madrasalar soni shu qadar ko'p ediki ba'zan ularning nomlaridan adashib ketish ham hech gap emas edi. E.K. Meyendorf islom dunyosidagi ilm ma'rifat bo'yicha tutgan o'rnini quyidagicha tariflaydi: "O'zining ko'plab maktablari, olimlari hamda muqaddas qadamjolari sababli musulmonlarning ziyoratgohiga aylangan. Ehtimol shuning uchun u "sharif" nomiga sazovor bo'lgandir". [4.93] Bunday deyilishining ham asosiy sabablardan biri deb ilm-fan o'choqlari bo'lgan madrasalarni keltirib o'tlgani bu haqiqatdir. Buxoroga "Qubbat ul-islom" atamasi Abu Xafs Kabr nomlari bilan bevosita bog'liqdir. Bunga islom huquqshunosligi asoslarini yaratgan yirik olim bo'lganini Narshaxiyning "Buxoro tarixi" asarida keltirib o'tganlar. Buxoro hududida joylashgan madrasalarning soni bo'yicha esa J. Kunitc alohida to'xtalib o'tgan, "Buxoroni arab-eron ma'daniyatining qal'asi, Markaziy Osiyoning yuz yillik tarixidagi "Islomning yuragi", 250 masjid va madrasalar markazi" [6.23] deb tariflaydi. Bunday tariflardan yana anchagina keltirish mumkin lekin bularning hammasi shunchaki aytilmaagandir, chunki islom dinining vatani bu Makka va Madina shaharlari hisoblansa uni ulg'aytirgan diyor bu Buxoroyi sharifdir. Bu diyordan yetishib chiqqan, kamol

¹ Karimov I.A. O'zbekiston qalbmizda, yuragimizda. "Turkiston press" muxbirining savollariga javoblar. T.: O'zbekiston. 2000. 11-bet.

² Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. I-jild – T.: O'zbekiston. 2017. 442-bet